

УДК 330.3

ДЕФІЦИТ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ТА ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ НИМ

Волошанюк Н.В., Мавдрик О.О.

Криворізький економічний інститут
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

На сучасному етапі розвитку держави актуальним питанням є дослідження причин виникнення дефіциту бюджету та шляхів управління ним. Статтю присвячено проблемам дефіциту бюджету та забезпеченню ефективності управління ним. У статті розглянуто поняття та динаміку дефіциту державного бюджету України, визначено причини його зростання. Досліджено динаміку відношення дефіциту бюджету до ВВП країни. Запропоновано можливі заходи щодо мінімізації дефіциту бюджету.

Ключові слова: бюджет, дефіцит бюджету, державний борг, доходи бюджету, видатки бюджету, фінансування дефіциту бюджету.

Постановка наукової проблеми та її значення. Бюджет є вирішальною і провідною ланкою фінансової системи, важливим економічним важелем держави, основним інструментом державної фінансової політики, який суттєво впливає на соціально-економічний стан країни. Оскільки бюджет є системою всеохоплюючих перерозподільних відносин, його формування і стан мають особливе значення для держави, кожної юридичної і фізичної особи та суспільства взагалі. Стан бюджету як фінансового плану відображає не тільки фінансовий стан держави, а й характеризує багато в чому фінансову ситуацію країни взагалі, і тому цікавить усіх громадян та кожен підприємницьку структуру. Дефіцит Державного бюджету України – це проблема, яка стоїть перед вітчизняною економікою, адже функціонування багатьох сфер економіки України залежить від об'єму державного бюджету, а також його структури. Проблеми формування бюджетного дефіциту та визначення його розміру і пошук джерел погашення є одними з ключових при розробці стратегії розвитку держави на декілька наступних періодів. Дефіцит державного бюджету, залучення й використання позик для його покриття призвели до формування державного боргу в Україні, що виступає фактором стримування розвитку економіки та знижує інвестиційну привабливість [1].

Дана тема є дуже актуальною, особливо в сучасних умовах, коли ми крім значного дефіциту бюджету маємо ще й досить великий державний борг, сума якого продовжує зростати і надалі.

Аналіз досліджень проблеми. Проблемам дослідження бюджетного дефіциту присвячені наукові праці таких учених, як Н. Білоусова, С. Булгакова, Л. Гордєєва, Р. Колеснікова, В. Кудряшова, І. Луніна, А. Машко, Л. Омелянович, С. Опаріна, Н. Редіна, К. Самсонова, С. Федосова, О. Футерко, та інші. Але недостатньо дослідженими залишаються питання комплексного підходу і створення механізму управління бюджетним дефіцитом та державним боргом.

Мета дослідження – вивчення динаміки дефіциту державного бюджету України та можливих шляхів його фінансування.

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх років в Україні зберігається дефіцит державного бюджету, який, у першу чергу, зумовлений

недостатніми надходженнями, викликаними економічною кризою та нестабільною політичною ситуацією в країні.

Бюджетний дефіцит є досить складним економічним явищем, у якому віддзеркалюються різні аспекти соціально-економічного розвитку суспільства, він є основним вимірником ефективності економічної політики держави. Дефіцит бюджету має різні вияви, характеризується розмаїттям причин, чинників і наслідків [2].

В Україні законодавчо дефіцит бюджету визначається Бюджетним кодексом (ст. 2) як перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету). При цьому не надано його оцінки як негативного, позитивного чи нейтрального явища [3].

Бюджетний кодекс України визначає бюджет як план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. У структурі бюджету розрізняють доходи та видатки. Стан бюджету як фінансового плану держави може визначатися трьома показниками: рівновага доходів і видатків бюджету; бюджетним профіцитом – перевищення доходів над видатками бюджету; бюджетним дефіцитом – перевищення видатків над постійними доходами [4].

Проаналізуємо динаміку Державного бюджету України за 2012-2016 роки (табл. 1) [5].

Таблиця 1
Динаміка дефіциту Державного бюджету
України за 2012-2016 роки, млн. грн.

Рік	Доходи	Видатки	Кредитування	Сальдо (дефіцит бюджету)
2012	346054	395682	3817,7	53445,2
2013	339180	403403	484,7	64707,6
2014	357084	430218	4919,3	78052,9
2015	534695	576911	2950,9	45167,5
2016	616275	684743	1661,6	70130,2

Як бачимо з результатів таблиці, найбільшу суму дефіциту державного бюджету отримано у 2014 році, що свідчить про неефективну політику щодо управління формуванням доходів

та видатків бюджету. Дещо менший дефіцит державного бюджету спостерігався в 2015 році, проте в 2016 році знову відбувається зростання його суми. Для покращення ситуації органами державного управління потрібно вжити заходи щодо збалансування бюджету шляхом збільшення доходів та зменшення видатків.

Дефіцит державного бюджету у 2016 р. склав 70,1 млрд. грн., що становить 83,8% граничного обсягу встановленого Законом про Державний бюджет України на 2016 рік. Порівняно з 2015 роком дефіцит державного бюджету збільшився на 24962,7 млн. грн. У 2016 році бюджетно-податкова політика набула стимулюючого характеру і зробила свій внесок у відновлення економічного зростання в країні [6, с. 11].

Протягом останніх 2 років доходи бюджету зростають разом із дефіцитом бюджету, причому останній зростає швидше, ніж доходи. Кредити міжнародних організацій лише збільшують дефіцит за рахунок нарощування зовнішнього державного боргу, що не є позитивною тенденцією дохідної частини бюджету.

Проаналізувавши доходи та видатки державного бюджетів, можна зробити певні висновки щодо дефіциту державного бюджету. Він є основним інструментом державної фінансово-кредитної політики і здатен справляти значний вплив на соціально-економічне становище країни, а також бути чинним ком стримування або прискорення розвитку. В 2015 році розмір дефіциту значно скоротився, але з метою повного розуміння ситуації, що склалася у цій сфері, необхідно дослідити зміни даного показника в останні роки з урахуванням змін ВВП України.

Для того, щоб зрозуміти реальні масштаби зростання дефіциту бюджету зробимо аналіз питомої ваги дефіциту бюджету з урахуванням змін ВВП України за 2012-2016 роки (рис. 1) [5].

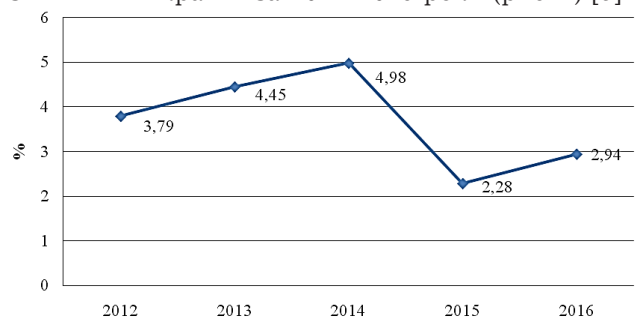

Рис. 1. Дефіцит державного бюджету України у відсотках до ВВП 2012-2016 роки

Згідно з Маастрихтською угодою дефіцит бюджету має певні обмеження. Встановлено, що припустимим є дефіцит на рівні 3% від ВВП. Хоча такий норматив є досить умовним, тому що межа безпеки бюджетного дефіциту залежить від особливостей конкретної країни у тій чи іншій економічній ситуації [7, с. 109].

Як бачимо з рис. 1, з 2012 по 2014 р. частка бюджетного дефіциту у ВВП значно перевищує нормативне значення. У наступному році бюджетний дефіцит зменшився до 45150,5 млн. грн., обсяг ВВП зріс до 1979458 млн. грн., (але, на жаль, за допомогою переважно інфляційних джерел). В сукупному результаті дані зміни при-

звели до стрімкого зменшення питомої ваги дефіциту бюджету у ВВП країни з 4,98% у 2014 р. до 2,28% у 2015 році.

У 2016 році ВВП країни продовжує зростати, але разом з тим зростає і бюджетний дефіцит, що призвело до збільшення частки дефіциту у ВВП до 2,94%.

Наявність дефіциту здебільшого є негативним явищем, але не свідчить про незбалансованість бюджету в цілому, оскільки в процесі його складання і затвердження визначаються джерела дефіцитного фінансування. Це складне економічне явище, у якому віддзеркалюються різні аспекти соціально-економічного розвитку суспільства, ефективність економічної політики держави [8, с. 31].

Виникнення і зростання дефіциту бюджету зумовлене економічними кризами, економічною нестабільністю, безконтрольним зростанням видатків на адміністративні цілі та інших. На рівні держави бюджетний дефіцит покривається державними внутрішніми та зовнішніми позиками, а також за допомогою грошової емісії. Постійне нагромадження заборгованості перетворюється на державний борг.

В останні роки Державний бюджет України приймається з дефіцитом. Ця політика спрямована на збільшення бюджетних видатків порівняно із залученнями доходами. Проте такі важелі використовуються непослідовно. А в окремі періоди бюджету, прийняті з дефіцитом, фактично зводяться або з профіцитом, або з обсягом дефіциту, значно меншим порівняно із запланованими показниками. Це ми можемо побачити у 2015-2016 рр. (табл. 1) [5].

Наявність у країні дефіциту державного бюджету спричиняє посилення інфляційних процесів, кризу у сфері державних фінансів, грошової системи, збільшення залежності від позичальників і, як наслідок, погіршення соціально-економічного стану в суспільстві.

До основних причин бюджетного дефіциту відносять: певну політику уряду, який проводить значні структурні зрушення в народному господарстві; негативні, руйнівні наслідки непередбачених подій, таких як війна, катастрофа, стихійні лиха; економічну кризу.

В Україні основними умовами формуванні бюджетного дефіциту на сьогодні є:

- загальний спад виробництва, зниження ефективності його роботи;
- несвоєчасне проведення структурних змін в економіці;
- розвиток інфляційних процесів, кредитна та цінова політика;
- незбалансованість доходів і видатків бюджету, зростання видатків при зниженні доходів, надмірні державні витрати;
- нестабільна політична та економічна ситуація;
- недосконалість і часті зміни українського законодавства;
- високий рівень тіньової економічної діяльності;
- відсутності інвестиційної привабливості [9].

Держава у своїй діяльності прагне до збалансованого розподілу видатків і доходів. Для того, щоб досягти цього необхідно мати чітко налагоджену систему управління бюджетом, яка змогла б забезпечити ефективне використання бюджетних ресурсів. Посилити відповідальність

суб'єктів господарювання, а саме особисту майнову і кримінальну відповідальність, за дотриманням вимог законодавства, своєчасність і повноту розрахунків з бюджетом.

Згідно зі ст. 15 Бюджетного кодексу України джерелами фінансування бюджету виступають:

1) кошти від державних (місцевих) внутрішніх та зовнішніх запозичень;

2) кошти від приватизації державного майна (включаючи інші надходження, безпосередньо пов'язані з процесом приватизації) – щодо державного бюджету; 3) повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів;

4) вільний залишок бюджетних коштів з дотриманням умов, визначених цим Кодексом [3].

Розглянемо показники фінансування дефіциту бюджету на 2017 рік згідно з Проектом Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» (табл. 2) [10].

Таблиця 2

Показники фінансування дефіциту бюджету на 2017 рік згідно з Проектом Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік»

Показники	2016 рік, сума, млн грн	2017 рік, сума, млн грн	Відхилення	
			сума, млн грн	%
Фінансування	83694	77547	-6147	-7,3
Джерела фінансування -всього	235188	207898	-27290	-11,6
державні запозичення	217998	190797	-27201	-12,5
надходження від приватизації	17100	17100	0	0,0
частина залишених коштів, передбачених на покриття дефіциту	90	1	-89	-98,9
Фінансування в частині витрат-всього:	151494	130351	-21143	-14,0
погашення державного боргу	135204	129559	-5645	-4,2
придбання цінних паперів	16290	792	-15498	-95,1

Як бачимо у 2017 році заплановано меншу суму фінансування дефіциту державного бюджету на 6147 млн. грн. Фінансування державного бюджету передбачене за рахунок нових запозичень. Джерелами фінансування державного бюджету у сумі 207,9 млрд. грн. є запозичення і кредити. На погашення державного боргу і при-

дбання цінних паперів планується витратити 130,4 млрд. грн.

Існують значні ризики ненадходження визначених коштів від приватизації. У 2017 році передбачається надходження коштів від приватизації державного майна у сумі 17,1 млрд грн. Уряд продовжив практику визначення великих за обсягом і нереалістичних надходжень коштів від приватизації державного майна. Істотні надходження від приватизації державного майна востаннє були у 2011 році (більше 11 млрд. грн.). Починаючи з 2014 року протягом усіх наступних років уряд передбачав отримати від приватизації аналогічну суму [10].

Для подолання дефіциту державного бюджету України найбільш ефективними напрямками є: вдосконалення контролю за використанням коштів державного та місцевих бюджетів; збільшення дохідної частини бюджету при запровадженні виваженої податкової політики, яка б забезпечила підвищення функціонування різних галузей виробництва; створення платникам податків сприятливих умов для розвитку своєї діяльності; скорочення видатків (капітальних); здійснення внутрішніх і зовнішніх позик [4].

Висновки. Отже, в сучасних умовах світової глобалізації потрібно планувати і регулювати обсяг дефіциту бюджету, ефективно керувати ним та стимулювати його зменшення. Постійні державні кредити, несвоєчасні виплати можуть призвести до накопичення боргів. Через це країна може втратити економічну незалежність, в країні погіршується загальний стан економіки, що негативно відображається на рівні життя населення.

Так як дефіцит бюджету є важливим інструментом державної фінансово-кредитної політики та засобом впливу на економічне становище в країні, уряд повинен постійно контролювати розмір бюджетного дефіциту, приділяти більше уваги збільшенню доходів держави шляхом подолання безробіття, покращення системи сплати податків, поліпшення фінансового стану суб'єктів господарювання та ін. Дефіцитне фінансування для України вкрай важливе, його слід переорієнтувати на вирішення основних проблем економіки держави тобто фінансування пріоритетних галузей, поживлення інвестиційної діяльності та ін. [11].

Таким чином, для стабілізації економіки України, необхідно вирішити низку проблем: спад виробництва, важкий фінансовий стан підприємств, криза неплатежів, ненадходження податків, що як результат призводить до дефіциту бюджету.

Список літератури:

- Андрушко О. Шляхи зменшення дефіциту державного бюджету України [Електронний ресурс] / Андрушко О. – Режим доступу до ресурсу: <http://naub.ua.edu.ua/2014/shlyahy-zmenschennya-defitsytu-derzhavnoho-byudzhetu-ukrajiny/>.
- Юрій С.І. Фінанси [Електронний ресурс] / Юрій С.І., Федосов В.М. – Режим доступу до ресурсу: <http://westudents.com.ua/knigi/664-fnansi-yury-s-fedosov-vm.html>
- Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
- Семенов М.В. Дефіцит державного бюджету та шляхи його подолання [Електронний ресурс] / Семенов М.В. – Режим доступу до ресурсу: <http://intkonf.org/semeno-m-v-defitsit-derzhavnogo-byudzhetu-ta-shlyahi-yogo-podolannya/>.
- Офіційний сайт Міністерства фінансів [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>

6. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2016 рік / [В.В. Зубенко, І.В. Самчинська, А.Ю. Рудик та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-ІІ) впровадження», USAID. – К., 2017. – С. 90.
7. Адонін С.В. Особливості дефіциту державного бюджету України на сучасному етапі / Адонін С.В., Ізюмська В.А. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2015. – С. 108-111.
8. Матвійчук Н.М. Особливості бюджетного дефіциту України в сучасних умовах / Матвійчук Н.М., Бурлачук Н.Ю., Маршук Л.М. // «Молодий вчений». – 2015. – С. 31-33.
9. Бюджетний дефіцит України, причини та шляхи його скорочення [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/35_NOVG_2013/Economics/15_153141.doc.htm
10. Проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік»: висновки Рахункової палати України [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/FEAO_Vysnovku_rahunkovoi_palaty.pdf
11. Сидоренко О.О. Бюджетний дефіцит України та шляхи подолання [Електронний ресурс] / Сидоренко О.О., Бабиш М.О. – Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/30_OINXXI_2013/Economics/15_147246.doc.htm

Волошанюк Н.В., Мавдрік О.О.

Криворожский экономический институт
Киевского национального экономического университета
имени Вадима Гетьмана

ДЕФИЦИТ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА УКРАИНЫ И ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ИМ

Аннотация

На современном этапе развития государства актуальным вопросом является исследование причин возникновения дефицита бюджета и путей управления им. Статья посвящена проблемам дефицита бюджета и обеспечению эффективности управления им. В статье рассмотрено понятие и динамику дефицита государственного бюджета Украины, определены причины его роста. Исследована динамика отношения дефицита бюджета к ВВП страны. Предложены возможные меры по минимизации дефицита бюджета.
Ключевые слова: бюджет, дефицит бюджета, государственный долг, доходы бюджета, расходы бюджета, финансирование дефицита бюджета.

Voloshanyuk N.V., Mavdryk O.O.

Kryvyi Rih Economics Institute
Kyiv National Economic University named after Vadim Getman

THE DEFICIT OF UKRAINE'S NATIONAL BUDGET AND PROBLEMS OF ITS MANAGEMENT

Summary

On a regular basis, important question is to investigate the causes of the deficit and ways to control it. The article is devoted to the problems of deficit and ensure effective management it. The article discusses the concept and dynamics of the state budget deficit of Ukraine and there is also determined the reasons for its growth. Dynamics ratio of budget deficit to GDP. The possible measures to minimize the budget deficit.
Keywords: budget, budget deficit, state debt, state budget revenues, budget costs, financing of budget deficit.